

Meeuwen slaapplaatstelling Sophiapolder, Hendrik-Ido-Ambacht

Cornelis Fokker

08-02-2020

Intern verslag Vogelwerkgroep IJsselmonde 2020 (2)

**Natuurvereniging
Eiland IJsselmonde**
Natuur en milieu gaan ons allen aan

Meeuwen slaapplaatstelling Sophiapolder, Hendrik-Ido-Ambacht

Cornelis Fokker

Cornelis Fokker
19 maart 2020
Hendrik-Ido-Ambacht

E: cornelisfokker@gmail.com
T: 06-20945115

Foto omslag: Slapende meeuwen op de vlonders van de Sophiapolder, 13 januari 2018

Wijze van citeren: Fokker, K.C. (2020). *Meeuwen slaapplaatstelling Sophiapolder, Hendrik-Ido-Ambacht*. Intern Verslag Vogelwerkgroep IJsselmonde 2020 (2). Natuurvereniging Eiland IJsselmonde, Ridderkerk.

© tekst en foto's: Cornelis Fokker

Niets uit dit rapport mag op welke wijze dan ook worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Inleiding

Veel vogels brengen met elkaar de nacht door, op zogenaamde slaappleatsen. De redenen achter gezamenlijke slaappleatsen zijn echter nog geen opgelost vraagstuk, maar een drietal factoren zullen zeker meespelen (Van den Bremmer *et al.*, 2008):

- Een slaappleats fungeert als bescherming tegen roofvijanden. De kans dat een individu door een predator wordt gegrepen is ten slotte kleiner, ondanks dat grote groepen vogels rovers aan kunnen trekken. Daarnaast worden predatoren eerder opgemerkt en kunnen individuele vogels gemiddeld langer slapen, omdat meer vogels aanwezig zijn om onraad op te merken. Ten slotte slapen veel vogels, zoals ook meeuwen, op plekken waar predatoren niet makkelijk kunnen komen, zoals op het open water.
- Een slaappleats is mogelijk een informatiecentrum, waar vogels informatie uitwisselen over voedselbronnen. Veel soorten die afhankelijk zijn van een onvoorspelbaar voedselaanbod, zoals meeuwen, slapen immers samen.
- Een slaappleats kan dienen ter bescherming tegen koude, wat bijvoorbeeld bekend is van Staartmees en Boomkruiper.

In Nederland is het gebruik van slaappleatsen bekend van zo'n 100 soorten, waarbij de slaaptrek bij enkele soorten opvallend en massaal is (Van den Bremmer *et al.*, 2008). Dit is bijvoorbeeld ook het geval bij meeuwen. Vooral van Kokmeeuw is bekend dat duizenden op dezelfde slaappleats slapen, welke ze van juli t/m april gebruiken. In deze periode verblijven de meeste Kokmeeuwen in hun overwinteringsgebied. Voor veel Kokmeeuwen ligt dat in Nederland, waar naar schatting jaarlijks honderdduizenden vogels overwinteren (Hornman *et al.*, 2018). Die pieken met de hoogste aantallen liggen in de nazomer en in het vroege voorjaar, wanneer de doortrek van Kokmeeuwen plaatsvindt. Naast Kokmeeuwen slapen ook andere meeuwen op gezamenlijke slaappleatsen, maar deze aantallen zijn meestal minder massaal van omvang.

In Zuid-Holland zijn meerdere slaappleatsen bekend van Kokmeeuwen, zoals op de Reeuwijkse Plassen. Op IJsselmonde zijn twee grote slaappleatsen van Kokmeeuwen bekend, namelijk op Natuureiland Sophiapolder bij Hendrik-Ido-Ambacht en in de Waalhaven in Rotterdam (Fokker, 2019). In de Waalhaven slapen naast Kokmeeuwen enkel Stormmeeuwen en slapen de 'grotere' meeuwen verder westelijk. Slaappleatsen van grotere meeuwen soorten, met name Zilvermeeuw, zijn in de omgeving van IJsselmonde, naast Natuureiland Sophiapolder, alleen bekend uit de Brabantse Biesbosch.

Vanaf 2013 zijn met enige regelmaat de slapende meeuwen op de Sophiapolder geteld. De aantallen Kokmeeuwen fluctueren sterk, wat mede komt doordat het eiland onder invloed staat van getij. Met laag water slapen de Kokmeeuwen vermoedelijk op de Oude Maas en in de havens van Dordrecht. Grote meeuwen slapen zowel met hoog als met laag water op de Sophiapolder, waarbij met hoog water de vlonders bezet zijn. De aantallen slapende grote meeuwen op de Sophiapolder zijn vrij goed bekend. Op 24 januari 2020 werden de hoogst bekende aantallen op het eiland geteld (zie Tabel 1). Ook in januari 2019 werden hoge aantallen meeuwen op het eiland slapend waargenomen.

Vanaf de Veersedijk is het aantal slapende meeuwen op het Natuureiland Sophiapolder goed te tellen. Echter, de herkomst van de meeuwen is onbekend. Waar komen de meeste meeuwen vandaan? Om een nauwkeurig beeld te krijgen van de herkomst, is voor dit rapport een telling georganiseerd waarbij op verschillende punten rondom het eiland 'invliegers' zijn opgeschreven. Op basis daarvan kon een gefundeerde schatting worden gemaakt waar de aantallen meeuwen die gebruik maken van de Sophiapolder vandaan komen.

Tabel 1. Aantallen getelde meeuwen in januari 2019 en 2020 op het Natuureiland Sophiapolder nabij Hendrik-Ido-Ambacht. Dit zijn de hoogst bekende aantallen slapende meeuwen op het eiland (eigen waarnemingen).

Soort	14-01-2019	24-01-2020
Kokmeeuw	4000	5000
Stormmeeuw	600	500
Zilvermeeuw	737	1190
Pontische meeuw	15	18
Geelpootmeeuw	5	6
Grote mantelmeeuw	61	22
Kleine mantelmeeuw	12	16

Methode

Locatie

Het Natuureiland is gelegen in de rivier de Noord, ten oosten van Hendrik-Ido-Ambacht en ten westen van Papendrecht. De rivier staat in het noorden in directe verbinding met de Lek en Nieuwe Maas, en in het zuiden met de Oude Maas en de Beneden Merwede (Figuur 1). Rond 1850 zijn op de plaats van het huidige eiland zandplaten ingepolderd en vernoemd naar Koningin Sophia, de vrouw van Koning Willem III. Het eiland kwam rond 1900 in agrarisch gebruik. In 1996 werd besloten dat het eiland ter compensatie van de Betuweroute, die onder het eiland doorloopt, natuur zou worden. In 2011 werden de dijk doorgestoken en staat het eiland onder invloed van eb en vloed. Op het eiland is een getijdeverschil van ongeveer een meter aanwezig. Met laag water vallen de slikplaten op het eiland droog, terwijl met hoog water enkel de dijken en een klein eiland boven het water uitkomen. Het eiland is beperkt bereikbaar met een pontje. Op het eiland is de zuidelijk helft toegankelijk via de ringdijk en een aangelegd vlonder (Zuid-Hollands Landschap, 2020).

Figuur 1. De Sophiapolder is een eiland in de Noord ten oosten van H.I.Ambacht en ten westen van Papendrecht. De Noord staat in directe verbinding met o.a. de Oude Maas, Lek en Nieuwe Maas. Ten westen van Charlois (linksboven in de kaart) is de Waalhaven gelegen waar een andere grote slaapplek van Kokmeeuwen aanwezig is.

Telmethode

Omdat de Sophiapolder een eiland is en de oevers rondom de Noord sterk begroeid of bebouwd zijn, liggen de telpunten op plekken met overzicht in een bepaalde richting. Rondom het eiland zijn zes telpunten aangewezen, waarvandaan de invliegende meeuwen zijn geteld. Daarnaast is van een plek met veel overzicht (telpunt 7) vanaf de Veersedijk het aantal slapende meeuwen op het eiland geteld. Alle tellingen zijn simultaan verricht op 8 februari 2020 (Figuur 2).

Van 16:00-18:00 werden per kwartier alle vliegbewegingen per meeuwensoort genoteerd vanaf de verschillende telpunten. Daarbij werd ook de richting vermeld waar de vogels vandaan kwamen. Om overlap tussen verschillende punten te voorkomen werden soms de groepsgroottes genoteerd op het exacte tijdstip van binnenkomst. Op een zevende punt, langs de Veersedijk, is de groep slapers per kwartier geteld om te verifiëren of het aantal invliegers inderdaad een volledig beeld geeft van de slapende groep.

Weer

Het weer op 8 februari 2020 was geschikt voor de telling. Zonsondergang was om 17:42 uur. De zuidenwind had een kracht van 3-4 Bft, het was 8°C en het was zwaar bewolkt. Ook de dagen voorafgaand aan de telling waren zacht (gemiddeld 7°C) met een zuidelijke stroming (KNMI, 2019).

Resultaten

Totaal

Vanaf de verschillende telpunten werden in totaal acht soorten meeuwen geteld, namelijk Pontische meeuw, Geelpootmeeuw, Kokmeeuw, Stormmeeuw, Zwartkopmeeuw, Zilvermeeuw, Kleine mantelmeeuw en Grote mantelmeeuw. Kokmeeuw was het meest talrijk met totaal 4020 invliegende exemplaren. Zilvermeeuw volgde met 864 getelde exemplaren (zie Tabel 2). Bij de aanvang van de tellingen waren al enkele honderden meeuwen op het eiland aanwezig.

Tabel 2. Aantallen getelde meeuwen invliegend vanaf de diverse telpunten en op de slaapplaats (telpunt 7) tijdens de start en het eind van de telling.

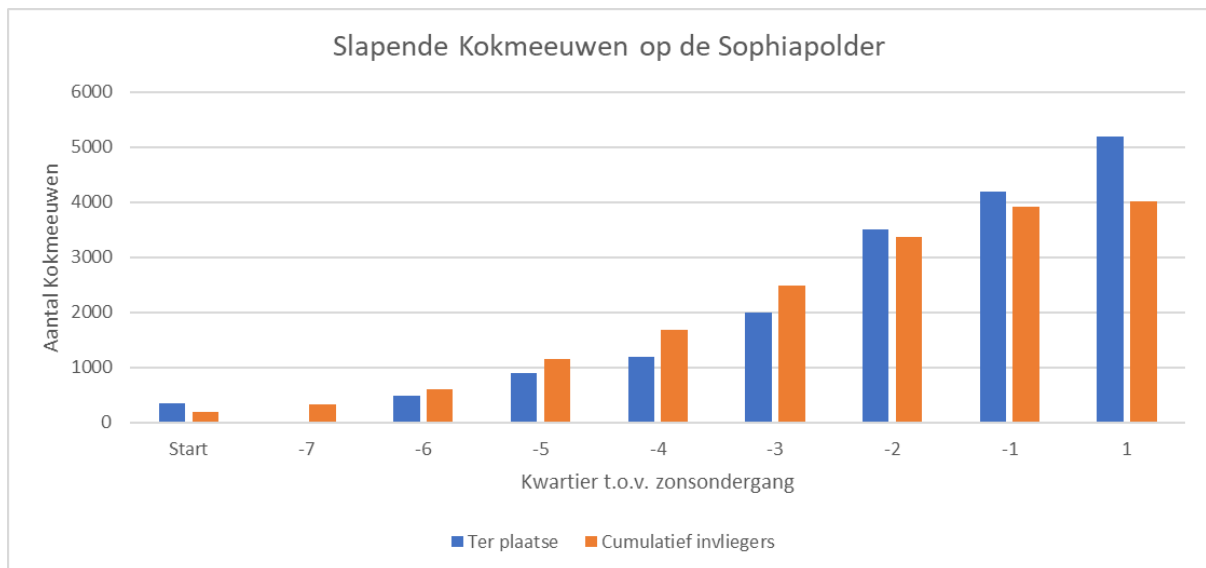
Soort	Totaal telpunt 1 t/m 6	Telpunt 7 (start)	Telpunt 7 (eind)
Kokmeeuw	4020	349	5200
Zwartkopmeeuw	1	0	1
Stormmeeuw	378	20	550
Zilvermeeuw	864	113	628
Pontische meeuw	9	1	7
Geelpootmeeuw	5	1	4
Grote mantelmeeuw	21	6	19
Kleine mantelmeeuw	28	4	39

In figuur 3 is te zien dat het cumulatieve aantal invliegende Kokmeeuwen min of meer gelijk toeneemt met het aantal vogels dat op de slaapplaats op het water werd geteld. In de laatste twee kwartieren werden echter nauwelijks invliegende Kokmeeuwen meer geteld, terwijl het aantal op de

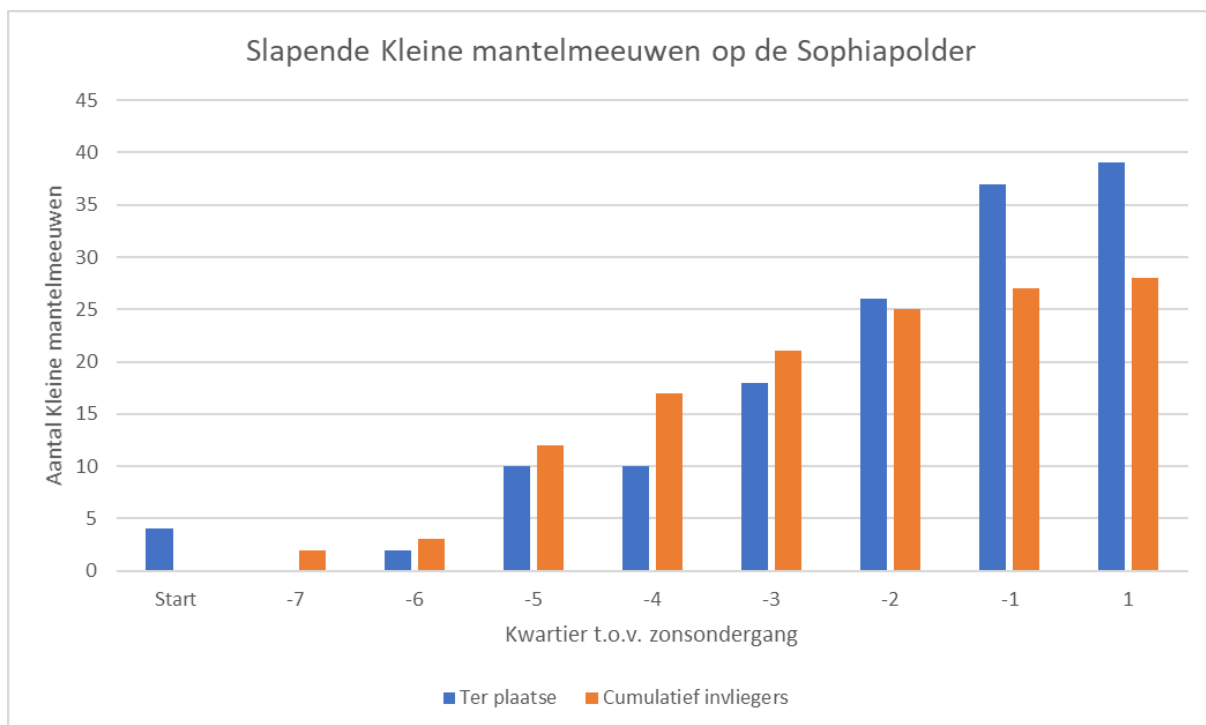

Figuur 2. Telpunten (1 t/m 7) rondom de Sophiapolder en de geschetste zichtlijnen.

Sophiapolder nog wel steeg. Mogelijk betroffen dit exemplaren die eerst nog op de Noord zwommen en later pas het eiland op zijn gevlogen. Tevens kan een overschatting hebben plaatsgevonden vanaf telpunt 7.

Figuur 3. Het cumulatieve aantal Kokmeeuwen op de slaapplek op de Sophiapolder per kwartier t.o.v. zonsondergang. Hierin is onderscheid gemaakt tussen de slapende vogels op het water (Ter plaatse) vanaf telpunt 7 en het aantal op basis van de invliegende Kokmeeuwen.

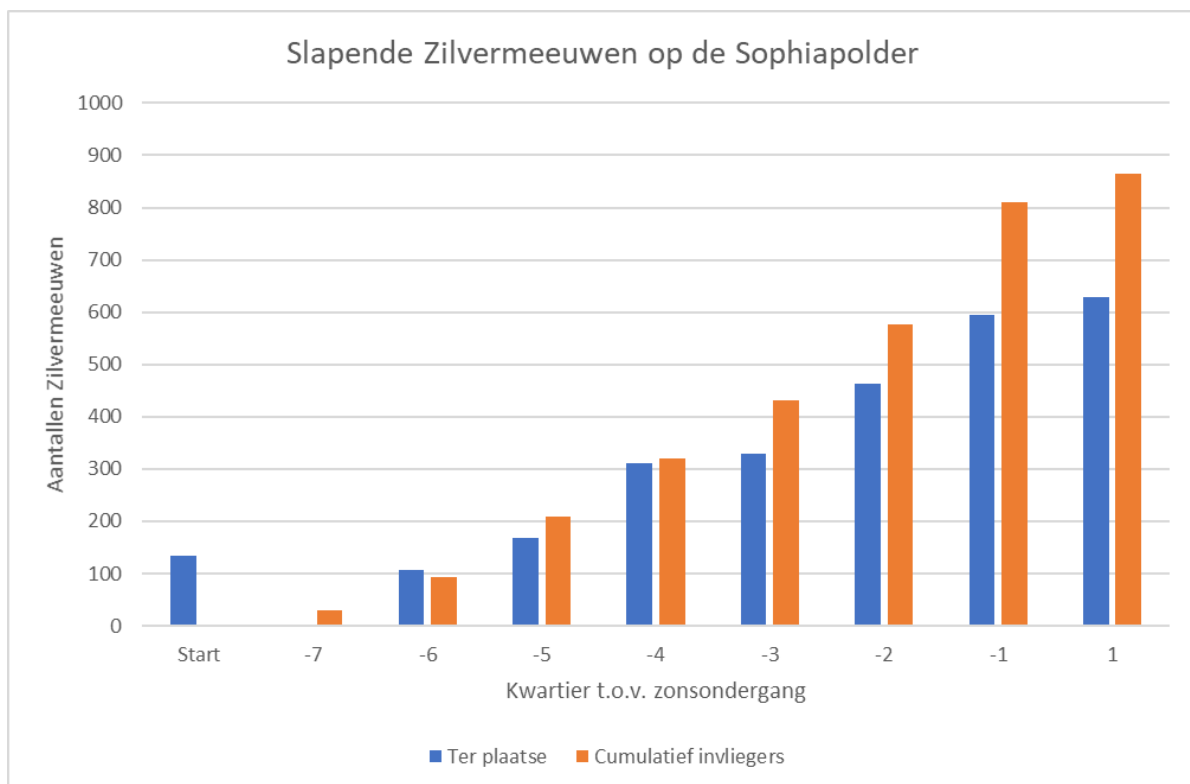

Figuur 4. Het cumulatieve aantal Kleine mantelmeeuwen op de slaapplek op de Sophiapolder per kwartier t.o.v. zonsondergang. Hierin is onderscheid gemaakt tussen de slapende vogels op het water (Ter plaatse) vanaf telpunt 7 en het aantal op basis van de invliegende Kleine mantelmeeuwen.

De aantalsontwikkeling van de aantallen Kleine mantelmeeuwen is enigszins vergelijkbaar met de aantallen Kokmeeuwen (zie Figuur 4). De aantallen Kleine mantelmeeuwen die ter plaatse werden geteld zijn echter exact geteld vanaf telpunt 7. Een overschatting op telpunt 7 is voor Kleine mantelmeeuwen niet aannemelijk, vanwege het kleinere aantal en eenvoudig determinatie. De

laatste twee kwartieren zijn blijkbaar ca. 10 exemplaren invliegend gemist. Ook kunnen deze exemplaren zich buiten het eiland hebben opgehouden voordat ze op de slaapplaats werden waargenomen. Ook Stormmeeuw laat een vergelijkbaar patroon zien, alhoewel bij deze soort mogelijk een overschatting heeft plaatsgevonden vanaf telpunt 7.

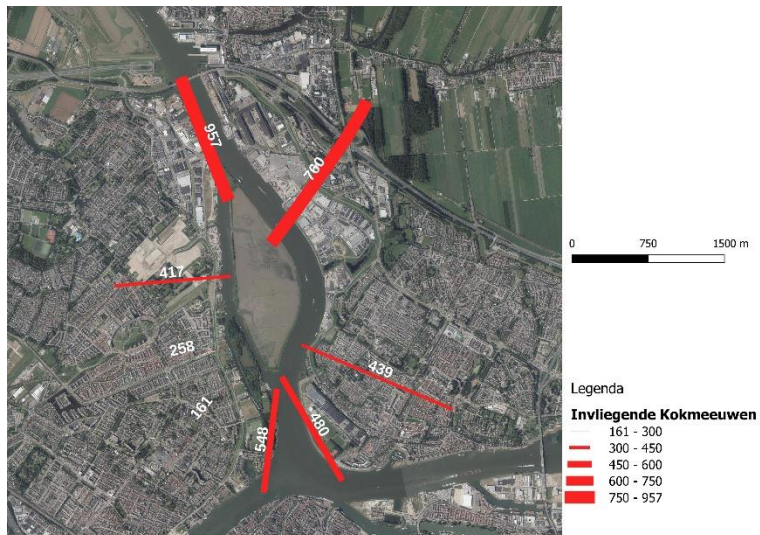
Zilvermeeuwen laten daarentegen een ander patroon zien. Deze soort werd beduidend in hogere aantallen geteld vanaf de telpunten in vergelijking met de telling op het eiland (telpunt 7). Dit komt met name naar voren in het aantal invliegers in de laatste twee kwartieren van de telling. Echter, de invliegende Zilvermeeuwen tijdens de laatste twee kwartieren komen met name van telpunt 3 (126 ex.) en telpunt 6 (80 ex.). Dubbeltellingen vanaf deze telpunten is niet mogelijk geweest. Mogelijk dat deze invliegers nog niet op de slaapplaats zijn opgemerkt of zich nog op de rivier of andere onzichtbare locatie vanaf telpunt 7 hebben opgehouden.

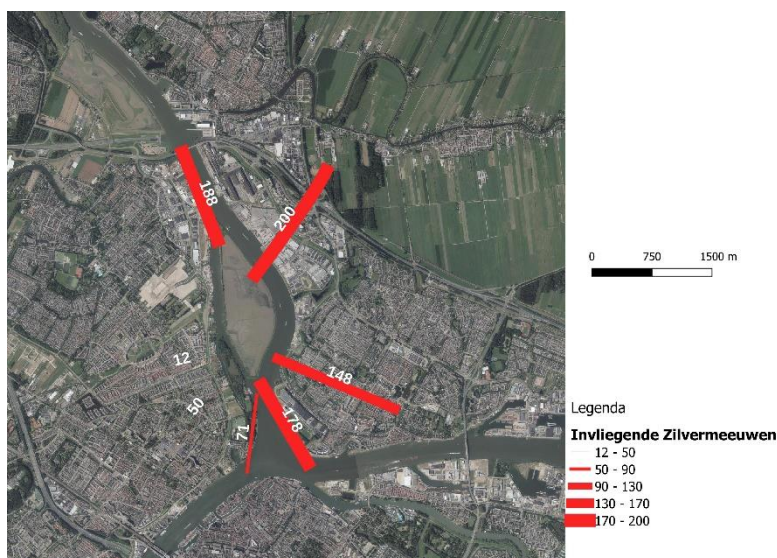
Figuur 5. Het cumulatieve aantal Zilvermeeuwen op de slaapplaats op de Sophiapolder per kwartier t.o.v. zonsondergang. Hierin is onderscheid gemaakt tussen de slapende vogels op het water (Ter plaatse) vanaf telpunt 7 en het aantal op basis van de invliegende Zilvermeeuwen.

Invliegrichting

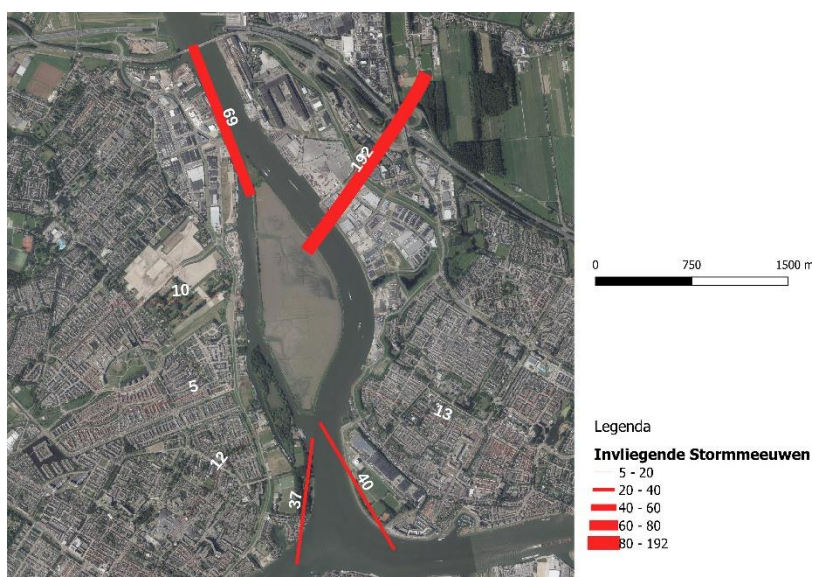
De meerderheid van de slapende Kokmeeuwen op de Sophiapolder kwam uit noord(oosten). Zo'n 42% kwam via de noordelijke kant het eiland opgevlogen, namelijk over de rivier en vanuit het noordoosten uit de Alblasserwaard (Figuur 6). De laagste aantallen kwamen uit het westen. Dit betroffen ruim 800 Kokmeeuwen. De aankomst van meeuwen via de Beneden Merwede en de Oude Maas was min of meer gelijk. Totaal kwamen ruim 1000 Kokmeeuwen via deze zuidelijke rivieren richting de Sophiapolder, naast ruim 400 Kokmeeuwen uit Papendrecht. De meeste Kokmeeuwen leken over de rivier richting het eiland te vliegen.

Figuur 7. Vliegbewegingen van Kokmeeuwen richting de Sophiapolder vanaf zes telpunten rondom de slaapplaats. Kaartbron: PDOK.

Figuur 8. Vliegbewegingen van Zilvermeeuwen richting de Sophiapolder vanaf zes telpunten rondom de slaapplaats. Kaartbron: PDOK.

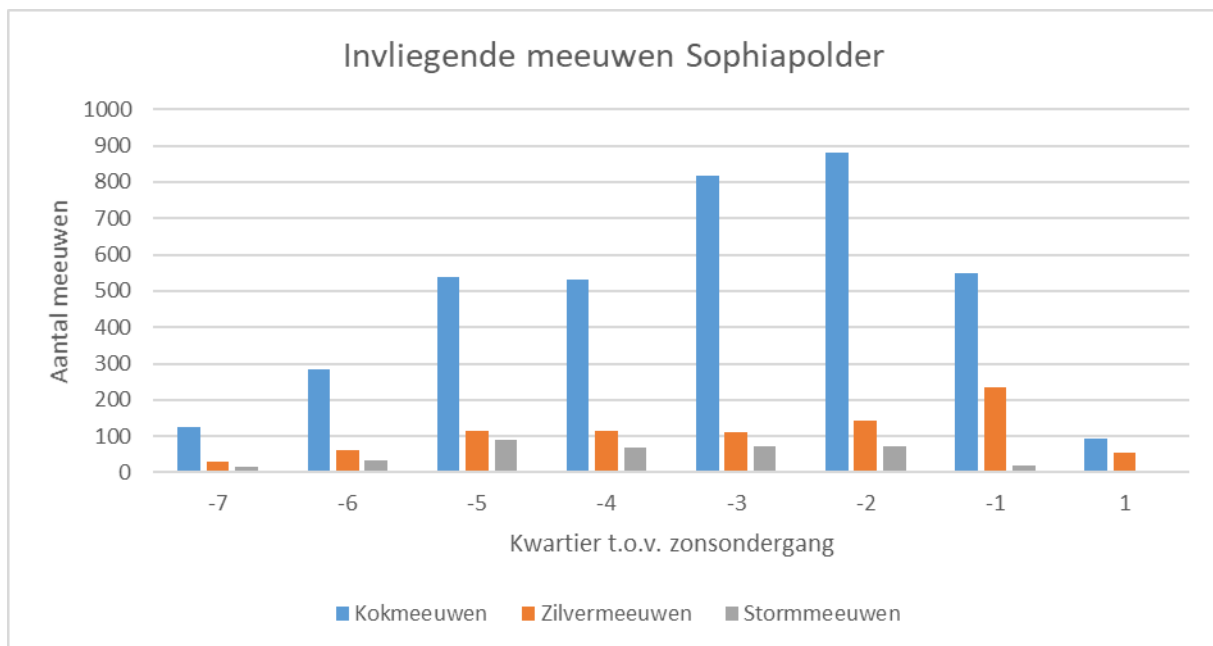
Figuur 6. Vliegbewegingen van Stormmeeuwen richting de Sophiapolder vanaf zes telpunten rondom de slaapplaats. Kaartbron: PDOK.

De herkomstgebieden van de Zilvermeeuwen lagen met name ten zuidoosten en ten noord(oosten) van de Sophiapolder (Figuur 7). Uit die richtingen kwamen de meeste exemplaren naar de Sophiapolder om te slapen. Uit het (zuid)westen was het aantal invliegende Zilvermeeuwen relatief

laag. De meeste Stormmeeuwen vlogen vanuit het noordoosten richting de Sophiapolder (Figuur 8). Vanuit andere richtingen kwamen geen noemenswaardige aantallen. Geelpoot- en Pontische meeuwen werden nergens in opvallend hoge aantallen gemeld. Kleine mantelmeeuwen waren wel opvallend veel afkomstig uit het noordoosten. De enige Zwartkopmeeuw, die invliegend werd waargenomen, kwam uit H.I.Ambacht. Zeer waarschijnlijk betrof dit de bekende overwinteraar die al meerdere winters in het dorp verblijft. Bij Grote mantelmeeuwen werd uitsluitend waargenomen dat ze over de rivier naar de Sophiapolder vlogen.

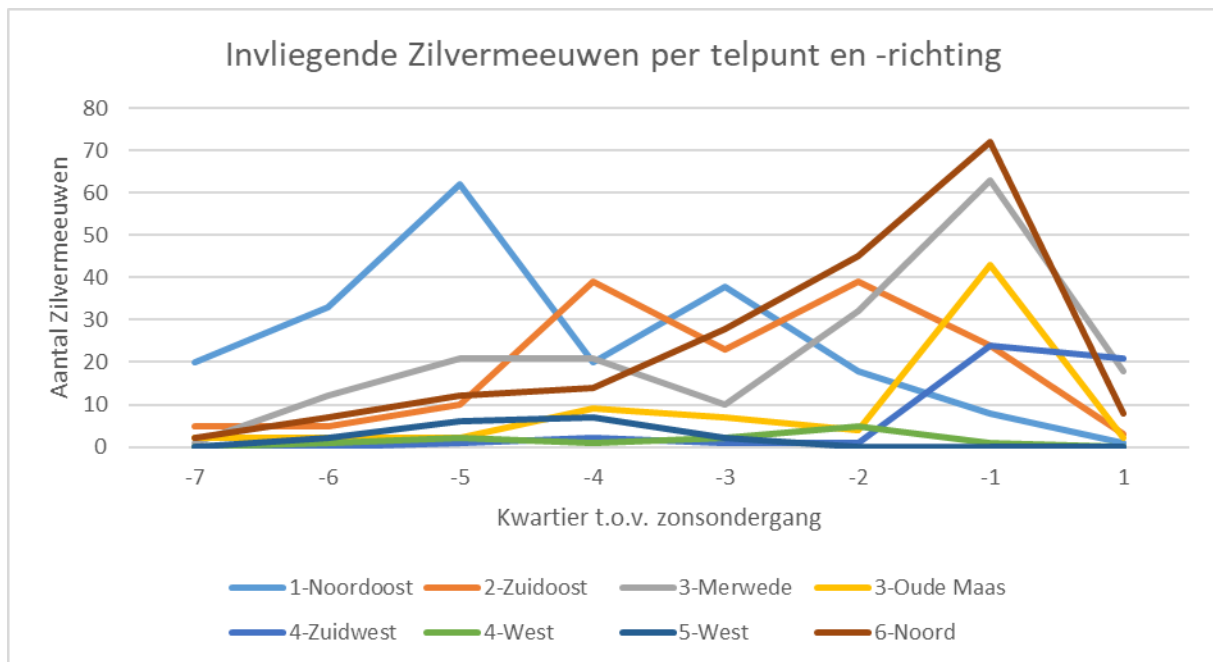
Tijd van invliegen

De invliegende meeuwen op de Sophiapolder laten geen duidelijke piek zien. Zo'n 10% van Kok-, Storm- en Zilvermeeuwen kwam al vanaf anderhalf uur voor zonsondergang de polder in. De hoogste aantallen Kokmeeuwen kwamen binnen tussen 45 minuten en 15 minuten voor zonsondergang, resp. 817 en 882 exemplaren in deze kwartieren (Figuur 9). Stormmeeuwen vlogen tijdens de gehele telling richting de Sophiapolder, maar 'piekten' ruim een uur voor zonsondergang met 91 exemplaren. Ook Zilvermeeuwen werden ruim voor zonsondergang invliegend waargenomen, met gemiddeld zo'n 100 per kwartier. In het laatste kwartier voor zonsondergang werd echter het hoogste aantal genoteerd: 253 exemplaren.

Figuur 9. Invliegende meeuwen op de Sophiapolder per kwartier geteld vanaf zes verschillende telpunten rond het eiland.

De pieken verschilden echter ook tussen de telpunten. Het meest opvallend was daarbij wel Zilvermeeuw, waar de invliegtijd aanzienlijk verschilde tussen met name telpunt 1 (uit noordoost) en de overige telpunten (Figuur 10). De aantallen Zilvermeeuwen vanuit het noordoosten namen na het vijfde kwartier voor zonsondergang af, terwijl uit vier andere richtingen de aantallen piekten in het kwartier voor zonsondergang. Kok- en Stormmeeuwen lieten niet zulke afwijkende patronen in aantallen zien tussen de telpunten.

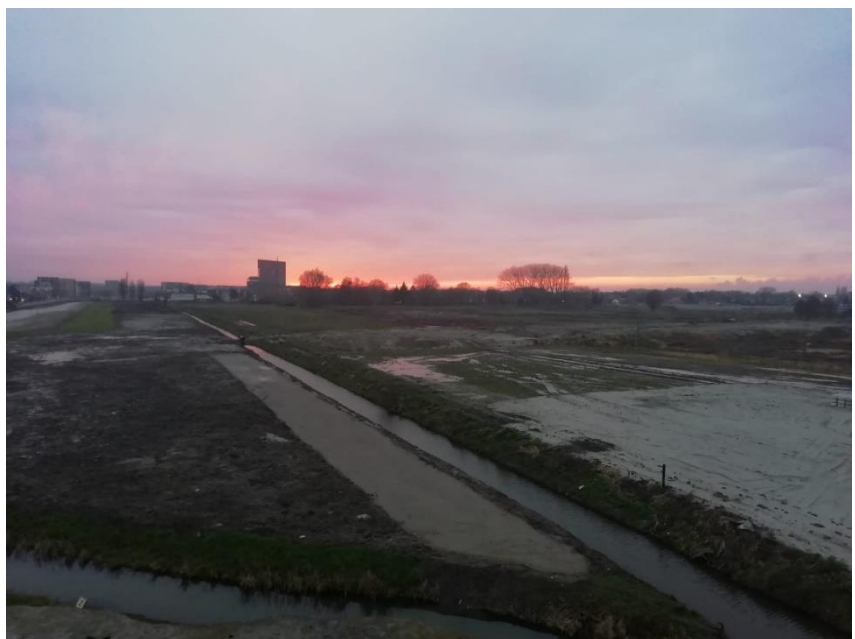

Figuur 10. Aantallen invliegende Zilvermeeuwen per kwartier vanaf de verschillende telpunten en telrichtingen rondom de Sophiapolder.

Overige slaaptrek

Tijdens de tellingen werden ook andere vormen van slaaptrek genoteerd die nog een vermelding waard zijn. Vanaf telpunt 3 werden de Aalscholvers geteld, die een bekende slaapplek hebben op de Galgenplaat. Totaal vlogen 31 exemplaren richting de Galgenplaat vanuit het zuiden, 13 vanaf de Oude Maas en 18 vanuit de Beneden Merwede. Zes exemplaren vlogen daarentegen richting zuid, maar zijn later mogelijk alsnog naar de Galgenplaat vertrokken. Vanaf telpunt 5 werden totaal 102 vertrekkende Kieviten genoteerd richting west, mogelijk om elders te gaan foerageren. Vanaf hier werden ook meerdere groepjes vinkachtigen (waarschijnlijk Groenlingen) langs vliegend waargenomen richting de Sophiapolder en Galgenplaat.

Halsbandparkieten werden vanaf enkele telpunten waargenomen. Vanaf telpunt 2 werden 52 exemplaren geteld die richting de slaapplek in H.I.Ambacht trokken. Vanaf telpunt 3 werden daarbij nog vijf exemplaren uit Dordrecht geturfd. 40 exemplaren werden geteld vanaf telpunt 4, waar exemplaren zich verzamelden alvorens ze vertrokken richting H.I.Ambacht. Deze exemplaren zijn vermoedelijk ook afkomstig uit Dordrecht.

Figuur 11. Uitzicht richting west vanaf telpunt 5. ©Richard van Vugt

Discussie

Het getelde aantal slapende meeuwen ligt in lijn met eerdere tellingen die op de Sophiapolder zijn uitgevoerd. Ten opzichte van een telling in januari 2020 waren met name de aantallen Zilvermeeuwen alweer afgenomen, maar het is goed om te beseffen dat de aantallen meeuwen in de loop van het seizoen sterk kunnen fluctueren. De weersomstandigheden kunnen hierin een rol spelen, maar ook de aanwezigheid van lokale voedselbronnen. In enkele weken kan de situatie al drastisch veranderd zijn, maar ook kan de telling onder meer ideale omstandigheden resulteren in een hoger aantal. Zeker wanneer meeuwen onrustig zijn kan een schatting van het aantal lastig en onbetrouwbaar zijn.

Mogelijke beperkingen van de telling

De kwaliteit van een slaapplaatsstelling, zoals die is uitgevoerd op 8 februari 2020 bij de Sophiapolder, is dan ook altijd afhankelijk van gunstige omstandigheden. De weersomstandigheden waren tijdens de telling gunstig, met zwaar bewolkt weer. Ondanks de relatief gunstige omstandigheden is het verschil tussen het aantal invliegende meeuwen en het aantal uiteindelijke 'slapers' op het eiland opvallend bij Zilver- en Kokmeeuwen. Zilvermeeuwen werden in lagere aantallen geteld op het eiland, terwijl juist minder Kokmeeuwen invliegend werden genoteerd. Op de slaapplaats werden ca. 350 Zilvermeeuwen minder geteld dan die invliegend werden waargenomen. Een verklaring voor deze afwijking kan zijn dat een groot deel van de Zilvermeeuwen nog tot laat binnen kwam, waardoor ze mogelijk door de invallende schemering niet allen konden worden opgemerkt op de slaapplaats. Daarnaast was het net voor zonsondergang op de slaapplaats ook onrustig (mogelijk door een Havik). Door onrust verspreiden de meeuwen zich weleens over het eiland, waardoor slapende Zilvermeeuwen niet zijn opgemerkt. Het is onwaarschijnlijk dat dubbeltellingen van invliegende Zilvermeeuwen hebben plaatsgevonden, omdat tijdens de pieken zowel ten noorden als ten zuiden van de slaapplaats hoge aantallen werden gemeld.

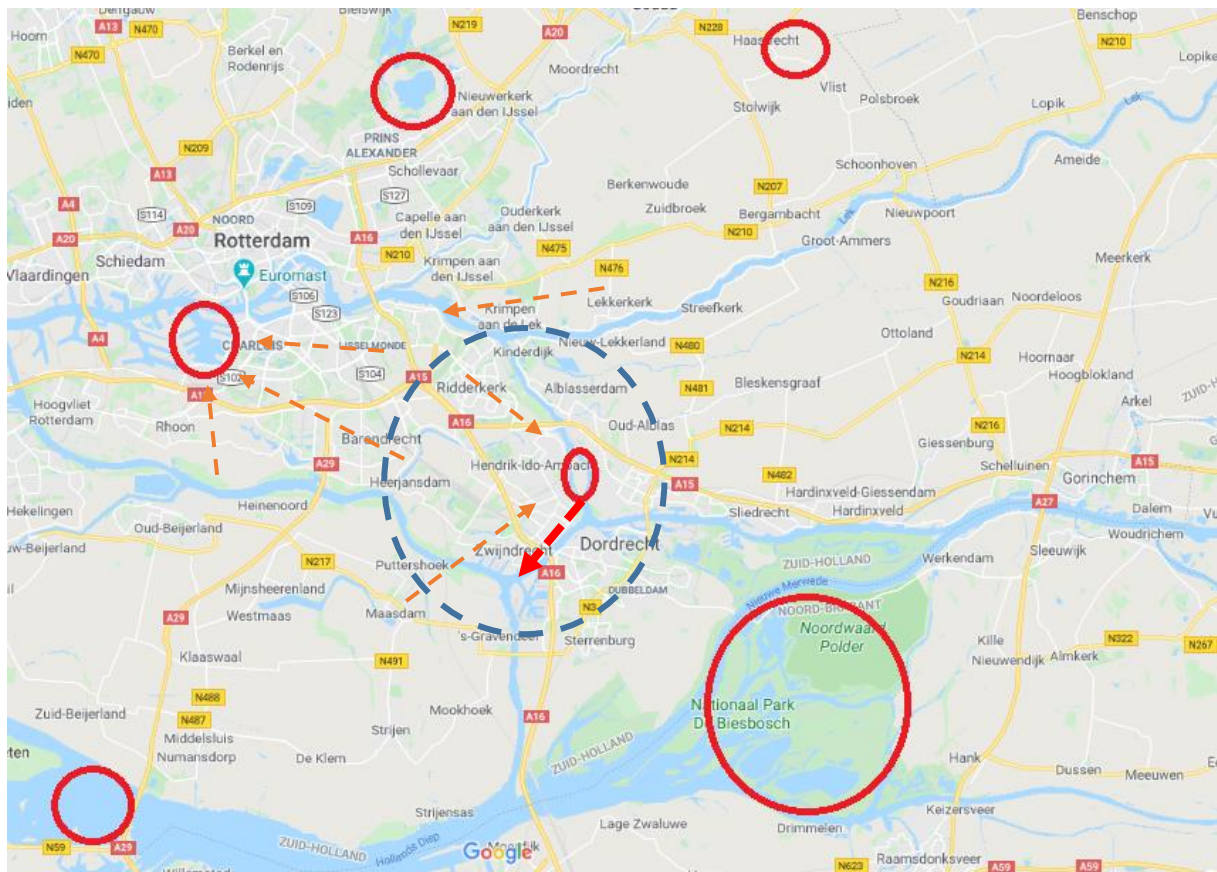
De verschillen tussen invliegende en slapende meeuwen is ook zichtbaar bij Grote mantelmeeuw, die in lage aantallen op het eiland slaapt. Dit blijkt doordat een uur voor zonsondergang 19 exemplaren werden geteld op de Sophiapolder, terwijl hierna nog 14 exemplaren zijn ingevlogen. Vanaf telpunt 7 bleven echter maar 19 exemplaren zichtbaar. Vermoedelijk bevonden zich elders op het eiland ook nog slapende meeuwen of kon door de hierboven genoemde onrust geen juiste telling worden uitgevoerd. Waarschijnlijk heeft echter wel een overschatting van het aantal slapende Kokmeeuwen plaatsgevonden, aangezien vrijwel geen invliegende Kokmeeuwen gemist kunnen zijn gezien de teldekking. Omdat ter hoogte van Papendrecht werd gevoerd tijdens de telling, kunnen gezien de aantrekkende werking hierdoor mogelijk ook afwijkingen zijn ontstaan.

Het is ten slotte aannemelijk dat vrijwel alle invliegende meeuwen ook daadwerkelijk zijn geland op de Sophiapolder om te slapen. Vanaf telpunt 3 werden tijdens de telling enkele naar zuid vliegende meeuwen genoteerd, zoals drie Grote mantelmeeuwen en nog twee Zilvermeeuwen na zonsondergang. Gezien de relatief lage aantallen van 'doorvliegende' meeuwen zijn deze niet meegenomen in het verslag, maar het bevestigt wel dat Zilvermeeuwen niet doorvlogen richting west. Vanaf telpunt 5 werden geen ri. west vliegende meeuwen vastgesteld. Dat was wel het geval tijdens de telling op de Waalhaven in februari 2019, toen de grotere meeuwen uit Rotterdam westelijk van de Waalhaven bleken te overnachten (Fokker, 2019). 's Zomers is wel bekend dat veel grote meeuwen (met name Kleine mantelmeeuwen) niet op de Sophiapolder slapen, maar doorvliegen naar de kolonies (richting west) om de nacht door te brengen (o.b.v. eigen waarnemingen).

Ondanks de afwijkingen tussen de telpunten en de slaappleats, lijken de telpunten wel een meer volledige dekking van de invliegende meeuwen te hebben. Een afweging kan daarom zijn om bij een volgende telling vanaf twee punten de Sophiapolder te tellen, om op die manier een beter overzicht van de slapende meeuwen te krijgen. In de meest ideale situatie wordt tijdens een volgende telling de slaappleats geteld vanaf het eiland zelf.

Herkomst van de overnachtende meeuwen op de Sophiapolder

Gezien de invliegrichting was de herkomst van de kokmeeuwen vermoedelijk voor een groot deel uit de bebouwde kom van plaatsen rondom de Sophiapolder, zoals H.I.Ambacht (gezien de aanwezige Zwartkopmeeuw op de slaappleats), Dordrecht, Zwijndrecht, Alblasserdam, Ridderkerk en Papendrecht. De meeste Kokmeeuwen kwamen echter uit het noord(oosten). Vermoedelijk foerageerde een groot deel van de Kokmeeuwen in de meest westelijke polders van de Alblasserwaard, maar ook bijv. in de Crezéepolder. In het westelijke deel van de Alblasserwaard werden in januari en februari 2020 resp. 1245 en 260 (niet compleet) Kokmeeuwen geteld (pers. med. J. Schoonrewoerd). Deze exemplaren verklaren de honderden invliegers vanuit het noordoosten.

Figuur 12. Ligging van slaappleats van Kokmeeuwen rondom de Sophiapolder. Oranje peilen geven waargenomen trekbewegingen weer (www.waarneming.nl). Rode pijl geeft de verplaatsing van de slaappleats naar de Oude Maas weer bij laag water. De blauwe cirkel illustreert het herkomstgebied van de slapende Kokmeeuwen op de Sophiapolder, maar dit is slechts een grove inschatting.

Aflezingen van geringde Kokmeeuwen op slaappleats zijn onbekend, maar vermoedelijk is de herkomst van Kokmeeuwen van een straal van enkele kilometers (tot ca. 10 km) rondom het eiland. Belangrijk is daarbij om te realiseren dat met laag water ook veel Kokmeeuwen op de Sophiapolder foerageren (1196 ex. op 12-1-2019). Er is dus meer dan alleen een overnachtingsplek dat hen naar

het gebied trekt. Daarnaast slapen meer westelijke Kokmeeuwen in de Waalhaven (Rotterdam), noordelijkere vogels in de Zevenhuizerplas en het Doove Gat (Haastrecht), oostelijkere vogels in de spaarbekkens in de Biesbosch en meer zuidelijke vogels in het Haringvliet (Figuur 12). Recent bleek ook dat Kokmeeuwen uit de Krimpenerwaard, die min of meer richting west over de Lek vliegen, richting Rotterdam vliegen om de nacht door te brengen (pers. med. D. v/d Spoel). De afstand die de Kokmeeuwen afleggen naar de Sophiapolder (ca. 10 km) is gebruikelijk voor Kokmeeuwen tussen de foerageer- en slaapgebieden. Maximaal zijn afstanden van 25-45 km bekend, maar rondom Hilversum bleek na onderzoek de afstand ook ca. 10 km te zijn (Jonkers & Majoor, 1995).

De invliegrichting van Kleine mantelmeeuwen en Stormmeeuwen was vergelijkbaar met Kokmeeuwen. De meeste kwamen uit het noordoosten, wat ongetwijfeld exemplaren betroffen die overdag foerageerden in de westelijke polders van de Alblasserwaard. In de hele Alblasserwaard werden in februari 2020 ruim 3200 foeragerende Stormmeeuwen geteld, met de hoogste aantallen in Polder Streefkerk. Gezien het lagere aantal slapende Stormmeeuwen op de Sophiapolder trekt een groot deel van deze exemplaren naar een andere slaappleats en zijn Stormmeeuwen ten westen van de N481 op de Sophiapolder te verwachten. In januari en februari 2020 betroffen dat resp. 173 en 35 (niet compleet) exemplaren. De aantallen foeragerende Stormmeeuwen in het westen van de Alblasserwaard komen daarmee redelijk overeen met het aantal invliegende exemplaren uit die richting. Stormmeeuwen foerageren verder overal diffuus verspreid rondom de Sophiapolder, waaronder in de bebouwde kom en op andere voedselrijke plaatsen. De herkomst zal min of meer vergelijkbaar zijn als van Kokmeeuwen.

De dominante invliegrichtingen van Zilvermeeuwen waren anders dan bij Kok- en Stormmeeuwen. Veel Zilvermeeuwen kwamen uit het zuidoosten of uit het noorden of noordoosten. Zuidoostelijke exemplaren foerageren waarschijnlijk overdag bij de afvalverwerking in Dordrecht, waar 's winters 200 – 250 Zilvermeeuwen foerageren (pers. med. M. Loeve). Dit is in het verleden ook bevestigd door tal van eerdere aflezingen van Zilvermeeuwen (o.a. O-S2) en Pontische meeuwen (Y-PHNN, Y-PNVA), die overdag in op de vuiloverslag werden afgelezen en 's avonds op de Sophiapolder werden gezien. Ook 'grote meeuwen' uit bebouwde kom van Dordrecht sluiten zich hierbij aan. Zo werd de Duitse Kleine mantelmeeuw Y-HVC59, die overwintert in de wijk Nieuw-Krispijn in Dordrecht, afgelezen vanaf telpunt 2 (Figuur 13). Aflezingen op grotere afstand van de Sophiapolder zijn lastiger te koppelen aan de slaappleats, aangezien meeuwen in korte tijd grote afstanden kunnen afleggen en daarbij waarschijnlijk ook van slaappleats wisselen. Enkele slapende meeuwen op de Sophiapolder zijn bijvoorbeeld tussen de waarnemingen op het eiland, op het strand bij Scheveningen of op bedrijventerrein van Oss waargenomen. Dit illustreert bijvoorbeeld Zilvermeeuw GW-7P, welke in Den Haag (10-02-2017) en in Rotterdam-Zuid (11-02-2017) foerageerde, sliep op de Sophiapolder (25-02-2017) en weer in Leidschendam werd afgelezen (11-03-2017). De aflezingen duiden op een zwervend bestaan, waarbij tussendoor op de Sophiapolder wordt overnacht. Het betreffen echter niet per definitie foerageerlocaties waarvandaan de Zilvermeeuwen standaard naar de Sophiapolder trekken om te slapen. Het gros van de slapers zal van kortere afstand moeten komen, gezien de aantallen slapende meeuwen. Pontische meeuw G-P342, die op 23 januari 2016 op de Sophiapolder werd afgelezen op de slaappleats, suggereert echter wel dat een verdere afkomst wel mogelijk is. Dit exemplaar was vermoedelijk afkomstig uit het centrum van Rotterdam, getuigen negen aflezingen in meerdere winters in Rotterdam (Delfshaven en Eiland van Brienenoord). Op de Sophiapolder is dit exemplaar daarentegen slechts één keer afgelezen. Honkvaste Zilvermeeuwen uit Rotterdam-Zuid werden dan ook nooit op de Sophiapolder afgelezen.

Figuur 13. Duitse Kleine mantelmeeuw Y-HVC59 die overdag in Dordrecht foerageert werd tijdens de telling opgemerkt vanaf telpunt 2. ©Merijn Loeve.

De herkomst van de noordelijke exemplaren, bij elkaar bijna 400 exemplaren, is mede op basis van het ontbreken van ringaflezingen onduidelijk. Waarschijnlijk was een deel afkomstig van de afvalverwerking in Groot-Ammers (15 km richting noordoost), waar dagelijks ca. 80 Zilvermeeuwen foerageren. In de polders in de Alblasserwaard foerageren namelijk lage aantallen Zilvermeeuwen. In januari en februari 2020 werden vanaf Kinderdijk tot aan Schelluinen slechts 27 resp. 12 (niet compleet) Zilvermeeuwen geteld tijdens de maandelijkse wintertellingen (pers. med. J. Schoonrewoerd). De foeragerende Zilvermeeuwen in de polders zijn daarmee geen sluitende verklaring voor de aantallen slapende Zilvermeeuwen en bevestigt dat minstens de Zilvermeeuwen uit Groot-Ammers op de Sophiapolder moeten slapen. De kans is groot dat ook nog Zilvermeeuwen van grotere afstand naar de Sophiapolder vliegen, aangezien 188 exemplaren vanuit noordoost binnen kwamen vliegen. Van Zilvermeeuwen zijn in Nederland afstanden tot 60 km bekend tussen de foerageer- en slaappleatsen (Ganzevles, 1976), zodat het niet onwaarschijnlijk is dat ook Zilvermeeuwen uit Utrecht (ca. 35 km) op de Sophiapolder slapen.

Opvallend was dat de exemplaren uit het noordoosten aanzienlijk vroeger op de slaappleats arriveerden dan Zilvermeeuwen uit andere richtingen. In de literatuur is niks bekend over de herkomst en het moment van aankomen, maar mogelijk suggereert een vroege aankomst een verdere herkomst. Wel is bekend dat meeuwen die foerageren op grotere afstand van de slaappleats eerder vertrekken, waarbij ze gebruik kunnen maken van voorverzamelplaatsen (Jonkers & Majoor, 1995).

De exemplaren die uit het noorden kwamen, foerageerden overdag waarschijnlijk in de buurt van Krimpen a/d IJssel of Capelle a/d IJssel, maar dit is gissen. De aantallen in de Krimpenerwaard zijn namelijk ook laag. Tijdens de wintertelling in januari en februari 2020 werden in beide maanden totaal 25 Zilvermeeuwen geteld, wat nog iets onder het 5-jarige gemiddelde is in deze periode (47

resp. 38 ex.) (pers. med. H. Kouwenberg). De aantallen bevonden zich verspreid door de Krimpenerwaard, met de hoogste aantallen rondom Berkenwoude (10) en Polder Schuwacht, Polder Nesse en de Hollandsche IJssel (allen 7).

Het is daarbij niet uit te sluiten dat ook een gedeelte uit Rotterdam-Zuid afkomstig is en via de Nieuwe Maas naar de Sophiapolder trekt. Ook bovengenoemde ringaflezingen suggereren dat dit niet onwaarschijnlijk is, maar gezien de 485 richting west vliegende Zilvermeeuwen over de Waalhaven (feb. 2019) kan dat slechts een klein gedeelte zijn (Fokker, 2019). Daarnaast kwamen Zilvermeeuwen van een kortere afstand naar de Sophiapolder om te slapen. Rondom de Sophiapolder foerageren Zilvermeeuwen in lage aantallen in de bebouwde kom, langs de rivieren en in natuurgebieden. In de winters 2013-2014 en 2014-2015 verbleef bijvoorbeeld een Zilvermeeuw uit Noorwegen (Z-J4951) overdag in Alblasserdam, welke sliep op de Sophiapolder.

Grote mantelmeeuwen kwamen enkel over de rivieren richting de Sophiapolder gevlogen. Deze soort is sterk gebonden aan de rivieren, waardoor het ongetwijfeld allemaal exemplaren betroffen die overdag langs o.a. de Lek, Oude Maas, Merwede en de Noord foerageren. Gezien de lage dichtheden van deze soort rondom de Sophiapolder is het lastig om de herkomst exact te duiden, maar vermoedelijk is dit ongeveer gelijk met de andere grote meeuwen, zoals Zilvermeeuw. Voor Geelpoot- en Pontische meeuwen kan vermoedelijk dezelfde herkomst worden geduid als de invliegende Zilvermeeuwen.

Al met al lijkt de afstand voor grotere meeuwen om naar de Sophiapolder te komen slapen groter dan voor Kokmeeuwen. Zeker ook omdat de verhouding op de slaappleats (ca. 1 Zilvermeeuw : 5 Kokmeeuw) veel groter is dan overdag rondom de Sophiapolder is waar te nemen. Daarnaast is het aantal Zilvermeeuwen op slaappleatsen in de omgeving van de Sophiapolder lager. Dit maakt het aannemelijk dat Zilvermeeuwen van verder vliegen om zich op een beperkt aantal plekken te concentreren. Grote slaappleatsen met meer dan 100 Zilvermeeuwen zijn alleen bekend van de Zevenhuizerplas, Reeuwijkse Plassen en nabij Leidschendam. In de Biesbosch slapen waarschijnlijk zo'n 100 Zilvermeeuwen (pers. med. B. Verhoeven). Westelijker foeragerende Zilvermeeuwen trekken richting de Noordzee (Fokker, 2019).

Conclusie

De slaappleats van meeuwensoorten op de Sophiapolder in Hendrik-Ido-Ambacht, werd op 8 februari 2020 gebruikt door acht soorten meeuwen. Kokmeeuw en Zilvermeeuw waren het meest talrijk met resp. ca. 4400 en 975 exemplaren. Deze tellingen zijn gebaseerd op de aantallen invliegende meeuwen. Afwijkingen van de aantallen Zilvermeeuwen tussen de invliegende en slapende vogels (ca. 350 meer invliegers) en Kokmeeuwen (ca. 800 meer slapers) zijn mogelijk te verklaren door onrust op de slaappleats, geen volledig overzicht of een overschatting (Kokmeeuw). De telpunten rondom het eiland leken sluitend te zijn, waardoor bij een vervolgtelling wordt aanbevolen om de invliegende meeuwen van telpunten te tellen. Daarbij moeten vanaf ten minste twee telpunten de slapers op de Sophiapolder geteld worden.

De aankomst van de Kokmeeuwen was het sterkst in het derde en tweede kwartier voor zonsondergang, maar liet geen duidelijke piek zien. Zilvermeeuw had een duidelijke piek in het laatste kwartier voor zonsondergang, maar invliegende Zilvermeeuwen uit het noordoosten piekten opvallend genoeg een paar kwartier eerder. Van de andere meeuwensoorten was een eventuele piek, gezien de lage aantallen, niet te zien.

De invliegrichting van de slapende meeuwen verschilde per soort. Kok- en Stormmeeuwen bleken met name uit het noord(oosten) te komen, maar ook uit andere richtingen kwamen aanzienlijke

aantallen. Vermoedelijk liggen de foerageergebieden tot maximaal ca. 10 km bij de Sophiapolder vandaan gezien de invliegende aantallen en het voorkomen overdag. De dichtheid van slaappleatsen van Kok- en Stormmeeuwen is hoger in de omgeving van de Sophiapolder dan van grotere meeuwen, zoals Zilvermeeuwen. Zilvermeeuwen en andere grote meeuwen moeten vermoedelijk een grotere afstand afleggen om een slaappleat met soortgenoten te vinden dan Kok- en Stormmeeuwen. Ruim 300 Zilvermeeuwen kwamen uit het zuidoosten, waar vermoedelijk een groot deel afkomstig is van de afvalverwerking in Dordrecht. De herkomst van 200 invliegers vanuit het noordoosten en 188 uit het noorden is echter lastiger te duiden. Waarschijnlijk komt een deel van de afvalverwerking in Groot-Ammers (ca. 15km ten noordoosten), maar de herkomst van de overige exemplaren is onbekend. In de polders van de Krimpenerwaard en Alblasserwaard foerageren namelijk (zeer) lage aantallen Zilvermeeuwen. Het is aannemelijk dat de herkomst van slapende Zilvermeeuwen op de Sophiapolder daarom nog verder ligt dan Groot-Ammers en dat een deel afkomstig is uit het stedelijk gebied van (het oostelijk deel van) Rotterdam.

Dankbetuiging

Deze telling is mogelijk gemaakt dankzij de inzet van leden van de Vogelwerkgroep IJsselmonde, van de Natuur- en Vogelwacht Alblasserwaard (NVWA) en andere regionale vogelaars. Aan de telling hebben meegedaan: Arie-Willem van der Wal en Niek van de Wetering (Punt 1); Merijn Loeve en Bastiaan van de Wetering (Punt 2); Cornelis Fokker en Arjan Molenaar (Punt 3); André Lagendijk en Thomas Los (Punt 4); Laurens van der Padt en Richard van Vugt (Punt 5); Matthieu Plaisier en Rutger Plaisier (Punt 6); Laurens van der Wind en Daniël de Jong (Punt 7). Sander Elzerman becommentarieerde een concept van dit rapport. Daarnaast werden de resultaten van de maandelijkse wintervogeltellingen verstrekt van de NVWA (via J. Schoonrewoerd) en de NVWK – Natuur- en Vogelwacht Krimpenerwaard (via H. Kouwenberg). Allen hartelijk dank voor jullie inzet en bijdrage, waarmee we een beter beeld hebben gekregen van de meeuwenlaappleat op de Sophiapolder.

Literatuur

van den Bremer, L., Klaassen, O., & van Roomen, M. (2008). *Slaappleatsen van vogels: toekomstig verspreidings-en monitoringonderzoek*. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Fokker, K.C. (2019). *Slaappleatstelling Kokmeeuwen Waalhaven*. Intern Verslag Vogelwerkgroep IJsselmonde 2019 (1). Natuurvereniging Eiland IJsselmonde, Ridderkerk.

Ganzevles, W. (1976). De meeuwenlaappleat te Oost-Eysden. *Natuur-historisch Maandblad*: 108-111.

Hornman M., Koffijberg K., van Winden E., van Els P., Klaassen O., Sovon Ganzen- en Zwanenwerkgroep & Soldaat L. (2018). *Watervogels in Nederland in 2015/16*. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Jonkers, D., & Majoor, F. (1995). Slaappleatsen van meeuwen in Gooi en omstreken onderzocht. *De korhaan*, 29(2), 47-53.

KNMI (2020). *Daggegevens van het weer in Nederland*. Geraadpleegd op 17-02-2020, via <https://projects.knmi.nl/klimatologie/daggegevens/index.cgi>

Zuid-Hollands Landschap (2020). *Natuureiland-Sophiapolder Hendrik-Ido-Ambacht*. Geraadpleegd op 17-02-2020, via <https://www.zuidhollandslandschap.nl/gebieden/natuureiland-sophiapolder>